

Budapest, aug. 7.

Aki Budapesten az árpádkori és Anjouk idejéből való okmányok alapján akar szűkebb és pontos helyhatározást végezni, boszankodva veszi észre, hogy ez nem könnyű munka, sőt nem egy esetben lehetetlen. Oka ennek a talaj többszöri felforgatása, de még inkább a Buda, Pest, Ofen nevek váltakozó használatja. E nevek összevisszaságában csak azt állíthatjuk teljes határozottsággal, hogy a mai Óbudát sohasem hívták Pestnek, de már például a mai Pestnek egy időben Alt-Ofen volt a neve. (Wenzell G.: Budai Regesták, a Magy. Tört. Tár I. k. 114. l.) Rómer Flóris — pedig ő legtöbbször tudott a főváros multjából — midőn rendet akar teremteni a helynevek e chaoszában, el-tévedt (Régi Pest, 14—20 l.), Salamon sem tud mindig eligazodni, sőt az egykoru okmányok kénytelenek ugyanazt a helyet a helyes meg-értés végett két névvel is jelezni.

Bizonyos, hogy a honfoglaló magyarok két Pestet találtak itt: egyiket a Tabán, illetve Várhegy helyén, a másikat a mai Belváros területén. Ugy látszik, a régiek a folyók két átkelési pontját a két parton azonagy névvel szokták jelölni. Már a rómaiaknak volt Aquincumuk és vele szemben Contra-Aquincumuk, a magyaroknak pedig századokkal később két Megyerjük (Káposztásmegyér — Békásmegyér). A Duna balpartján fekvő Pest — IV. Béla idejében Maior Pest — Szent-Istvántól kezdve a váci egyházmegyéhez tartozott, a jobboldali Minor Pest a veszprémihez, mindkettő azonban exempt egyház volt — lelkiekben az esztergomi érseknek alávetve. Mikor keletkezett ez az exemptio, nem tudjuk és arra sincs adatunk, mikor kebelezettek be az esztergomi főegyházmegyébe. Valószínűleg 1686 után.

Pest templomát először a Codex Lunaelacensis Vita s. Gerardi-ja említi. Elmondja, hogy Szent-Gellértet, mikor a pesti révhez ért, a pogány Vattának öt embere megrohanta és egy talyigában a Kreenfeld-hegyről letaszította; másnap pedig abban a ruhában, melyben vértanúságot szenvedett, nagy siránkozás közt eltemették a keresztények Pesten, a boldogságos Szűz szentélyében. Szent-Gellért vértanúsága reggelén Diod-on (Diósd) misézett, tehát a Duna jobbpartján; Kreenfeld (Kelen-hegy — Gellérthegy) is ezen az oldalon van, ezen oldalon kellett tehát lennie az említett

Budapestre vonatkozó ujságcikkek

Szerző:

Cím:

**A budapesti koronázó
főtemplom multjából.***

Forrás:

Alkotmány

Budapest 1915 VIII./8

(Hely)

(Idő)

(Köt. v. füz.)

(Oldal)

Osztályozás

Tároló:

726.5

Hely:

Matyas templom

Idő:

"11/19"

Személy:

Helyszám:

templomnak is. A vértanu tetemét már azért sem vihették a baloldali Pestre, mert hisz ott gyülekeztek a pogány, lázongó magyarok.

Hol állhatott a budai oldalon ez a templom?

Anonymus írja (De gest. Hung. c. 57.), hogy Taksony fejedelem idejében előkelő bulgár nemesek, Bila és Bocsu, jöttek az országba, kiknek a fejedelem helységeket adott, a többi közt egy castrumot is (várat), melynek neve Pest vala. Várat a magyarok a vezérek korában bizonyára nem építettek s ha mégis voltak, azokat a rómaiak vagy a nyugati gótok készítették. A római várak sikon, mocsarak közt épültek, a gótok pedig hegyen. Sem a Belváros területén, sem Tabánban nem talált senki római épületromot; ha tehát Pest vár volt, akkor csak a hegyen épült gót vár lehetett, akkor Anonymus Pestje a mai Várhegyen feküdt s itt kellett állnia a Boldogasszony templomának is, melybe Szent-Gellértet temették. Igazolja ezt különben maga a «Pest» szó is, mely az ó-szlávban barlangot, az újban pedig kemencét jelent. A Várhegy most is tele van a mészkőhegységet jellemző kisebb-nagyobb barlangokkal, geológusok állítása szerint pedig az aquincumi építmények anyaga a budai Várhegyről való, itt voltak

* A templom ez év aug. 15-én ünnepli fönnállásának 900 éves jubileumát.

a rómaiak mészégető-kemencéi. Az avarokkal Pannóniába telepedett szlávok csak a Várhegyet, a mai Budavárát nevezhették el Pestnek.

Salamon Ferenc szerint (Budapest tört. 132. l.) «a mai várhegynek főrésze, a várhegyi város a XIII. század első felében nem volt meg». Ez nyilván tévedés. Annnyira megvolt, hogy két plebániatemploma perben állott egymással az ósiség miatt. Ez a per 1257-ben egy határozattal ért véget, mely kimondja, hogy Mária egyháza az ősi anyaegyház, s a másik, a Szent-Magdolnáé, évenként 9 ezüst márkát tartozik neki fizetni. (Schier: Buda Sacra, 24. l.) Ötven, sőt száz évnek kellett elmúlnia a két plebánia életében, hogy az emberek nem emlékeztek rá, melyiknek temploma épült előbb.

IV. Béla idejéből a budai oldalon, ide nem értve Óbudát és Ujlakot, a következő templomokról tudunk: Fenn a várbán állott a Boldogasszonyról és Szent-Magdolnáról nevezett plebániatemplom, továbbá a domonkosok Szent-Miklós-egyháza és Szent-János evangelistáé; a váron kívül a déli külvárosban (Minor Pest) Szent-Gellértnek volt temploma, az északkeleti oldalon pedig Szent-Péter vértanunak. Szent-Magdolna egyháza a mostani honvédszobor helyén állt és a török uralom alatt teljesen elpusztult, a Szent-Miklósénak maradványa a pénzügyminiszterium melletti oszka torony. Szent-János egyháza most helyőrségi templom. A Szent-Péter vértanu tiszteletére 1253—57

között épített egyház romjait a Batthyány- és Hattyu-utca találkozási szögében kell keresnünk, Szent-Gellértét a Szarvas-tér közelében.

Ősiség dolgában csak a Szent-Gellért egyháza vetekedhetik a Boldogasszony templomával, mert Turóczy krónikája szerint (P. II. cap. 40.) valószínűleg I. András király építette. Am a Boldogasszony szentélye mégis régibb. Tudnunk kell ugyanis, hogy a Szent-Magdolna-plebánia 1366-ban újra perelte a Boldogasszonyt, s 1392-ben a pert újra elvesztette. A választott bíróság, mely a perben döntött, kimondotta, hogy a Boldogasszony templomát illeti az elsőbbség, mert azt «eredetileg a németek építették». (*Dicta Ecclesia Beatae Mariae Virginis in sui origine et principio per solos Theutonicos fundata, erecta, constructa, constituta et dotata extitit.*) (Schier: Buda Sacra, 24—29. l.) Béla király uralkodását megelőző német telepítést csak kettőt ismerünk: az egyiket Szent-István alatt, a másikat II. Géza idejéből. II. Géza németjei sehol sem neveztetnek «teutonoknak», hanem következetesen «Saxones» — szászoknak. A «Theutonicis», kik Boldogasszony templomát építették, csak Szent-István németjei lehetnek, amit különben bizonyít a II. Géza előtti időből, 1100 táján írott Vita s. Gerardi is. Ez a Gellért-hegyet «Kreenfeld» hegynek nevezi, jeléül annak, hogy itt már akkor keresztény németek laktak. (Nemes A.: Budavári főtemplom, 18—19.)

Szent István idejébe helyezi a koronázó főtemplom építését a hagyomány is. Bél Mátyás írja, hogy Buda 1686 szeptember 2-iki megvétele után «a vezérek másnap a városba nagy diadallal bevonultak, Szent-István templomába mentek s ott a «Téged Isten dicsérünk» kezdetű himnuszt énekelvén, magasztalták a Mindenhatót, ki a várost ismét a keresztények kezei közé adta». Az 1690-ben állított s az 1723-ki tűzvész alkalmával elpusztult nagyoltár felirata így hangzott: «Az egek és föld dicsőséges fejedelmasszonyának, a mennyekbe felment Isten anyjának ezen bazilikát Szent István első keresztény magyar király építtette 1015-ben. Melyet Corvin Mátyás, Magyarország királya kibővített 1470-ben. Miután pedig Buda a törököktől 1541-ben elfoglaltatott, azt sokáig bírván, Lipót római császár, Magyarország, Csehország királya, Isten segítségével a kereszténységnek visszaadta 1686-ban. Végre Eszterházy Pál, római szent birodalmi herceg és Magyarország nádora, Szűz Máriának ezen oltárát fogadalomból helyeztette 1690-ben». (Dr. Nemes Antal: Budavári főtemplom, 20. l.)

Mivel a várban és környékén a ránk maradt okmányok csak egy Mária-templomról beszélnek egész a XV. századig, minden megkülönböztető jelző nélkül, föl kell tennünk, hogy a németek által Szent-István alatt épített templom azonos a Vita s. Gerardi Mária-templomával, melybe Szent Gellértet temették,